

I. МЕТОДОЛОГІЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 34.01

© 2013 р. П.С. Пацурківський

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці

ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ НАУКИ ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Розкрито переважно ненауковий характер пострадянського вітчизняного пізнання фінансово-правової дійсності та одержаного в його результаті знання про цю дійсність. Обґрунтовано висновок, що оскільки право, втім числі фінансове, має процесуальну природу, то наукове його пізнання належить здійснювати згідно з неklasичними стандартами науковості. Резюмується, що в такому разі наука фінансового права як перехідне явище має охоплювати такі якісно виокремлені та функціонально автономні рівні рефлексії над фінансово-правовою дійсністю: філософію фінансового права (включно з методологією його пізнання); соціологію фінансового права; доктрину фінансового права; емпіричні дослідження фінансового права. Обґрунтовано прогноз, що трансформація галузевих юридичних наук за вищесформульованим принципом у строгій відповідності з неklasичними стандартами науковості призведе до фактичної самоліквідації загальнотеоретичного правознавства як безпредметного пізнання та трансформує властиві для пострадянської традиції правопізнання галузеві юридичні науки у чотири вищезазначені рівні правопізнання.

Ключові слова: неklasичні стандарти науковості; наука фінансового права; філософія фінансового права; соціологія фінансового права; доктрина фінансового права; емпіричні дослідження фінансового права.

Постановка проблеми. На даний час юридична наука в цілому може бути зображена у вигляді сплющеної піраміди, на вершині якої перебуває загальнотеоретична юриспруденція із супутніми їй "допоміжними" науками (їх перелік у різних авторів суттєво різний), а в основі її перебувають галузеві юридичні науки, які на даний час за їх кількісними вимірами продовжують зростати в геометричній прогресії. До цих "основних" наук належить і наука фінансового права. Тобто, на перший погляд юридична наука в цілому *укорінена* настільки міцно, що навряд чи можуть загрожувати їй якісь прикрощі чи несподіванки.

Проте, як відомо, снігова лавина у Карпатах починається із кимось киненої невеликої сніжки або ще якогось порушника "спокою", який насправді уже давно не є спокоєм, а внутрішньо чимось іншим. Смертоносні урагани на суші й океанах також починаються із найлегшого подиху вітру... Можливо, такою образно киненою у зачаєну юридичну науку сніжкою чи провокаційним подувом вітру в її бік стане нещодавно вимовлена у запалі дискусії відомим пострадянським філософом права та науковцем Ю.Перм'яковим фраза "чи є самостійний предмет у так званих галузевих юридичних наук, або ми маємо перед собою внутрішньоцеховий розподіл праці спеціалістів у сфері єдиної за своїм предметом і методологією юриспруденції" [1]. Чи ще доведеться "жбурляти" чимало таких "сніжок", щоб нарешті юридична наука завирувала, зажила повноцінним творчим життям справжньої науки?

Загальновідомо, що поділ права на галузі на підставі *позап правового критерію* – предмета правового регулювання та створення фактично за цим же критерієм галузевих юридичних наук – це "винахід" ще дорадянського юридичного позитивізму. Радянська теорія права з її основоположним *принципом партійності науки* довела цей "винахід" до гротескних форм. Пострадянська юридична наука в переважній більшості своїй слідує радянським зразкам, особливо на рівні галузевих юридичних наук. Саме тому одним з найневідкладніших завдань вітчизняного правознавства і є відверте та водночас конструктивне осмислення процесів, що відбуваються у них. Якщо здійснити такий аналіз на прикладі пострадянської науки фінансового права України, то ми діалектично "схопимо" як найпозитивніші зміни, що відбулися за цей період у галузевих юридичних науках, а також водночас побачимо у найбільш сфокусованому ракурсі їх проблеми.

Щодо першого наголосимо, що внаслідок переходу від соціалістичного до постсоціалістичного суспільства з'явилася *реальна потреба у наукових фінансово-правових знаннях*, відпала необхідність лженаукової апологетики фінансової діяльності держави, зникла жорстка політична цензура правознавства в цілому, подолано найвульгарніші прояви методологічного монізму та ряд інших негативних чинників розвитку науки фінансового права. Поряд з цим з'явилося багатократ чисельніше покоління вчених юристів-фінансистів, не обтяжених радянською традицією

правопізнання і тими ж світоглядними стереотипами, сформувалися адекватні велінням часу їх організаційні структури, почали складатися нові наукові школи, у геометричній прогресії стали приростати *фінансово-правові знання*.

При ретельнішому аналізі *природи* цих прирощених фінансово-правових знань з'ясується, що ними є не якісно відмітні від попередніх ідеї, гіпотези, концепції, доктрини, філософські засади науки чи її методологічний інструментарій, а головне *факти фінансово-правової реальності*, які всупереч тому, що вони відображають докорінно відмітну від попередньої фінансово-правову дійсність, все ж таки штучно вмонтовуються більшістю вчених юристів-фінансистів у ще радянські фінансово-правові концепції.

Ключову роль у цьому відіграє філософсько-методологічна невизначеність пострадянської науки фінансового права. Водночас позиція соціуму в цілому та держави, зокрема, у даному питанні очевидні – їм украй **необхідне наукове пізнання права**, відповідно до *стандартів науковості*, оскільки тільки воно здатне розкрити природу права, його властивості і тим забезпечити реалізацію потенціалу права в інтересах окремих індивідів, їх груп і суспільства в цілому. На даний час наукознавству відомо три таких стандарти: *класичний, некласичний і постнекласичний*. *Класичні* стандарти науковості забезпечують наукове пізнання усіх системних об'єктів реальності *механістичного* типу, *некласичні* стандарти науковості – усіх *процесуальних* системних об'єктів і *постнекласичні* стандарти науковості – усіх системних об'єктів, що *саморозвиваються*.

Згідно з панівною у пострадянській науці фінансового права України, інших пострадянських країн позитивістською традицією правопізнання вважається, що фінансове право являє собою виключно **сукупність позитивних правових норм**, які регулюють відносини в галузі формування, розподілу і використання централізованих і децентралізованих фондів коштів та інших фондів, необхідних для забезпечення безпечного **функціонування органів держави, органів місцевого самоврядування** й органів, діяльність яких **державою** визнає необхідною. А *сукупність* правових норм – *не система* їх. Тільки *системи* мають адекватну *структуру*, наділені *внутрішніми і зовнішніми зв'язками*, тобто можуть бути *науково пізнані*. Якби фінансове право, зокрема, та право в цілому насправді являло собою таку *випадкову сукупність норм*, воно б нізащо *не підлягало науковому пізнанню*.

Проте існують й інші підходи до розуміння природи права. Пострадянська некласична філософія права знаходить природу права *системною, багатогранною і процесуальною* та пояснює, що саме тому "воно не може бути охоплено у своїй визначеності" [2].

Окремими пострадянськими вченими юристами-фінансистами – Р. Гаврилюк, О.О. Дмитрик, О. Дьомінім, Д. Смірновим, О.І. Худяковим, Р. Шепенком та деякими іншими – також встановлено наявність *онтологічного плюралізму та процесуальної природи* й у *фінансового права* в цілому та окремих його інститутів, зокрема [3].

Тобто наяву достатні підстави віднести право в цілому та фінансове право в тім числі хоча б у постановочному плані, для подальшої перевірки методом наукового пізнання його за певними правилами, до *процесуальних системних об'єктів* і вивчати його згідно з **некласичними стандартами науковості**. Адже загальнотеоретичною юриспруденцією уже з'ясовано, що епістемологічна модель *класичних* стандартів науковості в принципі не може бути застосована до наукового правопізнання [4]. Проте, як не парадоксально, саме за допомогою *класичних* стандартів науковості як *загальнотеоретична юриспруденція* в цілому, так і *наука фінансового права* особливо найдовше та найнаполегливіше намагалися в минулому і прагнуть нині *науково* пізнати вищезгадувану **сукупність позитивних правових норм** (саме так розуміли раніше та розуміють нині *предметність права* величезна більшість його дослідників). *Унаслідок цього одержані ними знання про сукупність норм позитивного права не наукові*.

Ключовою вимогою *некласичних* стандартів науковості є *пряме включення філософських засад науки* у систему наукового знання [5]. Як переконує величезний історичний досвід розвитку *некласичного природознавства* та й *некласичних наук про культуру*, філософські засади науки не можна ототожнювати з усім масивом філософського знання, оскільки відносно науки у кожну соціокультурну епоху воно надлишкове, оскільки філософія являє собою рефлексію над основами усієї культури відповідної епохи і до певної міри – культури наступних епох.

Під філософськими засадами науки, як зазначає В.С.Стьопін, маються на увазі насамперед *способи включення наукового знання у загальнолюдський контекст культури, його осмислення за допомогою філософських ідей та принципів, які обґрунтовують ідеали та норми й основоположні онтологічні постулати науки*. До філософсь-

ких засад науки входять також *філософські ідеї та принципи*, які забезпечують перебування нормативних структур науки і картин реальності, а після цього застосовуються для обґрунтування одержаних нових результатів пізнання – нових *онтологій* та нових уявлень про *методи* наукового пізнання. "Проте збігання філософської евристики і філософського обґрунтування не є обов'язковим, - підкреслює В.С.Стьопін. – Може трапитися, що в процесі формування нових уявлень дослідник використовує одні філософські ідеї та принципи, а після цього розвинені ним уявлення одержують іншу філософську інтерпретацію, і тільки так вони набувають визнання і входять в культуру. Отже, філософські засади [науки – П.П.] гетерогенні" [6].

Не є тут винятком, як переконує історичний досвід методологічної традиції доктрини природного права [7], інших пізнавальних традицій правознавства, і правознавство як наука. У ньому філософські засади правознавства як науки прийнято називати *філософією права*. Тому пізнавальна традиція фінансового права як науки (в традиційному найменуванні її *наука фінансового права*) можлива лише за умови, якщо **на її вершині опиниться у якості окремої складової частини єдиної науки фінансового права і водночас її пізнавального ядра *філософія фінансового права***.

У загальнотеоретичному правознавстві, втім числі й вітчизняному, цей процес уже спостерігається, однак у силу того, що він ще не завершився, тобто не набув готових зрілих форм, а також тому, що істина в науці (абсолютна чи відносна) встановлюється *конвенційно* суб'єктами наукового пізнання (методом переважного визнання членів відповідного наукового співтовариства, а йому також потрібно до цього *дозріти*), в українському загальнотеоретичному правознавстві ще не склалося переважне сприйняття філософії права як невід'ємної складової частини правознавчої науки. Водночас воно уже мислиться вітчизняними теоретиками права невіддільно від неї.

Невипадково відомий британський філософ права Н.Сіммондз звернув увагу на те, що право за своєю природою *фундаментально рефлексивне*, іншими словами, *філософічне*. Ось чому, як вважає Н.Сіммондз, **будучи фундаментально рефлексивним за своєю природою, право не може бути пізнаним адекватно поза філософією права у будь-якій традиції правопізнання** [8].

Філософія права робить можливим відповідно вирішити питання, що належить розуміти під правом. Зокрема, філософсько-методологічні

постулати, сформульовані С.Максимовим [9], у поєднанні їх з доктриною потребного праворозуміння П.Рабіновича [10] у її інтерпретації Р.Гаврилюк [11] роблять можливим визначити *онтологічну сутність права* так: **право – це основоположний (потребовий) спосіб соціального буття індивіда, його атрибут, фундаментальна властивість, та такий же атрибут природних груп індивідів і соціуму в цілому**. Проте поза індивідом права немає.

Аналогічно вищевикладеному *онтологічна сутність фінансового права* як складової частини права в цілому полягає у тому, що *воно є таким же основоположним способом соціального буття індивідів, природних груп індивідів і соціуму в цілому, їх атрибутом, фундаментальною властивістю по задоволенню їх же публічних потреб*. У філософії фінансового права як ядрі науки фінансового права немає інших функцій чи завдань, ніж ті, які є у філософії права в цілому.

Також не відрізняються функції та завдання філософії права в цілому і філософії фінансового права як часткового прояву, останньої зокрема, у виробленні *методологічних засад* відповідного правопізнання. Методологічні засади наукового правопізнання, як і їх онтологічні передумови, є результатом філософської рефлексії над науковим правопізнанням. Тому немає належних і достатніх підстав виокремлювати вироблення методології наукового правопізнання у відносно автономний, якісно інший рівень правознавства як науки в цілому, так і науки фінансового права, зокрема [12].

Філософія права, в тому числі філософія фінансового права, враховуючи процесуальну природу останнього (онтологічний плюралізм) і неминучість методологічного плюралізму при його науковому пізнанні, що впливає з *некласичних* стандартів науковості, **може бути багатим**. Двома крайніми і водночас найбільш відомими на даний час їх формами є *філософія природного права* та *філософія юридичного позитивізму*.

Другим за своєю функціональною роллю та значенням для раціонального правопізнання *рівнем науки фінансового права* після *філософії фінансового права* покликана стати *соціологія фінансового права*. Вона має органічно заповнити собою той розрив, вакуум у науковому правопізнанні, який склався історично між *філософсько-правовим* і *доктринальним догматичним* рівнями теоретичного знання про право та існує по даний час, належно "зістикувати" між собою дані рівні наукового правознавства. Свідомо уникаючи дискусії щодо об'єкта та предмета соціології

права та її статусу в системі наукового знання про право, які ще продовжуються (вступ у дану дискусію не відповідає меті нашого дослідження і неприпустимо збільшив би обсяг журнальної статті), наголосимо, що *наукова соціологія права (права як процесуальної системи)* знову ж таки в принципі не може бути створена за *класичними* стандартами науковості (а саме у їх ключі продовжують намагатися вибудувувати одну за іншою концепції так званої *раціональної* соціології права [13]). *Механістичний* (механізмений: "юридичний механізм", "правовий механізм" тощо) підхід до правопізнання не відповідає його системній процесуальній природі [14].

Оскільки право – це надскладна соціальна процесуальна самовідтворююча система, то створити *наукову соціологію права* загалом та *наукову соціологію фінансового права* як частковий прояв першої можливо тільки у строгій відповідності *некласичним стандартам науковості*, іншими словами, за *некласичними канонами синергетичної парадигми*. Як відомо, синергетична парадигма витісняє на периферію наукового дослідження пошук *закономірностей* та зведення *основи наукового знання* про процесуальні системи до *знання закономірностей*, оскільки вони є *наслідком* глибинних процесів *правотворення* (в розумінні безперервного *самовідтворення* права). "Вічним двигуном" процесів самовідтворення права є *випадковість*. Як зазначає відомий соціолог права Г.В.Мальцев, "саме остання [випадковість – П.П.] робить розвиток складних систем класичним, адаптивним по відношенню до зовнішнього середовища, саме **випадковість** "відповідальна" за появу нового в даних процесах" [15]. "Світ [у тім числі Світ Права – П.П.] є конструкція, в побудові якої ми усі беремо участь" [16], - резюмує основоположник синергетичної парадигми І.Пригожин.

Але як "упіймати" ту *випадковість, що творить право*, і як побачити, зафіксувати процес творення права відповідною *випадковістю*? У *некласичному* науковому природознавстві з даною метою моделюються реальні процеси, які мають місце у відповідних системних об'єктах природи, вершиною чого на даний час став Великий андронний колайдер, з допомогою якого вчені-природознавці зуміли таки "впіймати" (у розумінні зафіксувати) *бозон Хіггса*, який і є тією *випадковістю*, що створила матеріальний світ. Але задовго до факту відкриття бозона Хіггса існування його в природі було геніально передбачено цим ученим.

Аналогічним передбаченню Хіггсом випадковості, яка стояла біля витоків створення матеріального світу – його *бозону (хіггсону* у новітній термінології), можна вважати таке ж передбачення та відкриття П.Рабіновичем **"можливостей"** учасників суспільного життя, які є необхідними для задоволення їхніх біологічно й соціально обґрунтованих – за певних історичних умов – потреб, об'єктивно визначаються досягненим рівнем розвитку суспільства і мають бути забезпечені кожному з усіх одновидових суб'єктів і збалансовані з потребами інших суб'єктів і суспільства в цілому, а також зумовлювані такими **можливостями** (виділено мною – П.П.) принципі і соціальні норми, реалізація котрих гарантується соціальними обов'язками інших учасників суспільного життя" як *випадковостей, що творять "загальносоціальне право"* [17] та щомиті відтворюють його на новому рівні, оскільки *змінюються* самі. Процесуальність *права* зумовлена процесуальністю таких *"можливостей* учасників суспільного життя", як його "вічного двигуна".

Філософсько-методологічним ключем до адекватного розуміння природи цих *"можливостей* учасників суспільного життя", іншими словами, *загальносоціального права* П.Рабінович обґрунтовано вважає *потребовий підхід до правопізнання*, зокрема, та *потребове праворозуміння* в цілому, оскільки тільки за їх допомогою можливо зрозуміти *соціальну сутність права*. Ще у середині 80-х рр. минулого століття він був інтерпретований П.Рабіновичем "як виявлення історично зумовлених певних потреб суб'єктів суспільного життя і встановлення ролі, функції (як потенційної, так і реальної) тих або інших предметів у задоволенні таких потреб" [18].

"Цей підхід, з одного боку, не може абсолютизуватись, гіпертрофуватись, оскільки, як і будь-який інший підхід, він має об'єктивні межі застосовуваності, а тому не підмінює й не витісняє інші дослідницькі підходи та методи, – зазначав П.Рабінович у 2013 р. – Проте, з другого боку, останні втрачатимуть свою евристичність, наукову ефективність, якщо залишиться невідомою, прихованою або ж спотвореною сутність цих праводержавних явищ, котрі становлять об'єкт їх вивчення, - тобто, якщо застосування таких підходів і методів не спиратиметься на знання цієї сутності. Адже саме сутність явища визначає, **глибинно**, в *кінцевому* підсумку (хоча й звичайно не прямо, а опосередковано) усі його інші властивості та прояви" [17, с.198].

Отже, якщо під *об'єктом* наукової соціології права в цілому належить розуміти соціальне

буття права як явище, то її безпосередній предмет складає вивчення загальносоціального права в його вищенаведеному розумінні як "можливостей учасників суспільного життя..."

Предметом соціології права з позицій юридичного позитивізму – вивчення нею ефективності, дієвості відповідних джерел позитивного права. З даного приводу І.Честнов зауважує: "Тільки коли широкі народні маси починають у своїй практичній життєдіяльності певною мірою регулярно використовувати (додержуватися або виконувати) новий зразок юридично значимої поведінки, тільки тоді можна говорити про те, що джерело права сформувалося й увійшло у правову систему (правову реальність)" [19].

Об'єктом наукової соціології фінансового права є той самий об'єкт, що і в науковій соціології права загалом. А предметом соціології фінансового права є частковий випадок "можливостей учасників суспільного життя..." по задоволенню їх публічних потреб.

Третій рівень науки фінансового права якщо рахувати від її вершини, – після філософії фінансового права та соціології фінансового права – мають складати **доктрини фінансового права**. Послугуючись філософсько-методологічним ключем С.Максимова, можна сказати, що фінансово-правова доктрина являє собою певний вид фінансово-правового дослідження та його результатів "на підставі застосування особливого методу, що полягає в систематичному, аналітико-оціночному поясненні істотного змісту" [20] фінансового права. Яскравим прикладом позитивістського доктринального дослідження податкового права можна назвати багатотомний "Курс податкового права" М.Кучерявенка.

До певної міри, особливо у порівнянні з попередніми рівнями вітчизняної науки фінансового права, цей рівень наповнений реальним змістом. Однак перед тим, як спробувати якомога стисліше розкрити цей зміст, вважаємо за необхідне зазначити, що *доктринальне* розуміння і пізнання права історично розпочалося у європейській традиції правознавства з його природно-правового розуміння та пізнання [21]. Воно було перерване пізньоантичним (древньоримським) переворотом у праворозумінні та правопізнанні, внаслідок якого тотально домінуючими стали *етатистське праворозуміння та позитивістське правопізнання* [21, с.147-180]. Саме вони у вітчизняному загальнотеоретичному правознавстві й особливо в усіх галузевих юридичних науках зберегли за собою це становище по даний час. І якщо у вітчизняному загальнотеоретично-

му правознавстві більшістю його представників уже хоча б визнається *розрізнення права та закону*, то у вітчизняних галузевих юридичних науках майже всі їх представники, за окремими винятками, *ототожують право із законодавством* у широкому розумінні останнього. Цьому за великим рахунком не змогли завадити навіть три основних повороти у зарубіжній неklasичній юриспруденції – лінгвістичний, антропологічний і прагматичний, що відбулися у ХХ ст.

Тому не дивно, що *змістове наповнення вітчизняної фінансово-правової доктрини* поки що не відповідає неklasичним стандартам пізнання, однобічне – *етатистське догматичне*. Іншими словами, українська *галузева доктрина фінансового права* з погляду змісту доктрини розглядає його тільки як *право держави*, її *атрибути*, тобто *властивість*. У контрагентів держави з фінансових правовідносин, згідно з цією доктриною, є тільки фінансово-правові обов'язки. Такий підхід до змістового наповнення вітчизняної фінансово-правової доктрини, серед іншого, прямо суперечить статті 3 та ряду інших статей чинної Конституції України. З погляду філософсько-методологічних підходів до правопізнання *етатистська фінансово-правова доктрина абсолютизує юридичний позитивізм як метод пізнання* (в його конкретних проявах *опису, обґрунтування та пояснення* наукових фактів) і відкрито відкидає всі інші підходи до пізнання права, що також явно суперечить неklasичним стандартам науковості.

Тим не менше, з-під етатистського догматичного фінансово-правового залізобетону, який намагається за будь-яку ціну не допустити інших поглядів на природу фінансового права та його властивості, а також інших філософсько-методологічних підходів до його пізнання, починають пробиватися перші *паростки антропологічно-соціологічних підходів* до розуміння та пізнання фінансового права. Найголовнішим здобутком їх на даний час є належно обґрунтований висновок про те, що *антропологічно-соціологічне пізнання фінансового права в цілому та його інститутів, зокрема, можливе* і що таке пізнання його забезпечує *потребовий підхід* до праворозуміння та правопізнання [21, с.737-756], запропонований та обґрунтований, як уже зазначалося, П.Рабіновичем. Однак неklasичної наукової доктрини фінансового права ще немає – її належить розробити й обґрунтувати, на що, очевидно, знадобляться час та зусилля не одного або декількох учених.

Нарешті, **емпіричні дослідження** складають четвертий рівень пізнавальних рефлексій з

приводу фінансово-правової дійсності. Згідно з канонами наукознавства, головним призначенням емпіричних наукових досліджень є встановлення *наукових фактів*. За питомою вагою з-поміж усіх знань про фінансове право зазвичай на *емпіричні дослідження його* випадає лівова частка. За формою це, насамперед, кваліфікаційні роботи на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, величезна більшість статей у науковій періодиці і навіть чимало монографій. Зі змістовного погляду вони – це головне *опис, систематизація та класифікація* окремих інститутів, субінститутів і субсубінститутів, інших формально виокремлених фрагментів позитивного фінансового права, його *коментування*. Саме тому *характер фінансово-правового законодавства* у широкому розумінні цього слова, тобто *предмета дослідження у вирішальній мірі* впливає за такого підходу і на характер його емпіричних досліджень.

Відомий сучасний американський правознавець В.Батлер тонко підмітив, що "Україна... належить до числа технократичних правових систем...У цьому контексті "технократія" означає, що нормативно-правові акти розробляються у стилі технічної документації, а не як "законодавство". *Надмірна увага до деталей* призводить до того, що акти втрачають зв'язок з реальністю, відображаючи, за висловом В.Лафітського, "ілюзії своїх упорядників". Чим більше вони віддаляються від реальності, тим важливіші стають пропозиції і слова, які не мають смислу. Насправді технократична правова система віддаляється від викладу загального принципу права в текстах правових актів і зловживає правотворчістю, "створює занадто багато правових актів" [22].

Дані *ілюзії упорядників фінансово-правового законодавства в геометричній прогресії* примножує *емпірична наука фінансового права*, своєрідно "обґрунтовуючи" до *надміру деталізованого* і в силу цього не "працюючого" законодавства ще *дріб'язковіші* "пропозиції до його поліпшення", а фактично ще більшого ускладнення, причому часто взаємовиключні. Вихід з даного глухого кута вбачається лише один – переключитися *емпіричному рівню* науки фінансового права із головне вивчення законодавства (його необхідно здійснювати на доктринальному рівні) до аналізу й осмислення переважно фінансово-правової дійсності, практики, пошуку *наукових фактів* про фінансове право у ній.

Висновки. 1. Пострадянські вітчизняні дослідження фінансово-правової дійсності відзначаються переважно ненауковим характером, як і

знання, одержані в результаті даних досліджень. 2. Оскільки право, втім числі фінансове, має процесуальну природу, наукове його пізнання належить здійснювати за неklasичними стандартами науковості. 3. У такому разі *наука фінансового права повинна містити такі якісно виокремленні та відносно автономні рівні рефлексії над фінансово-правовою дійсністю: філософію фінансового права (включно з методологією його пізнання); соціологію фінансового права; доктрину фінансового права; емпіричні дослідження фінансового права*. Неважко спрогнозувати, що трансформація галузевих юридичних наук за вищесформульованим принципом у строгій відповідності з неklasичними стандартами науковості призведе до *самоліквідації загальнотеоретичного правознавства як безпредметного пізнання та трансформує* властиві для пострадянської традиції правопізнання *галузеві юридичні науки у чотири вищезазначені рівні правопізнання*.

Список літератури

1. Див.: Неклассическая философия права: вопросы и ответы. Библиотека международного журнала "Проблемы философии права". – Харьков, 2013. – С. 88.
2. Максимов С. Правова доктрина: філософсько-правовий підхід // Право України. – 2014. - № 9. – С. 46.
3. Див.: Худяков А.И. Основы теории фінансового права. – Алматы: Жеты жаргы. – 288 с.; Смирнов Д.А. Принципы современного российского права: Монография / Под ред. доктора юрид. наук, проф. Н.И.Химичевой. – М.: Юрлитинформ, 2009. – 312 с.; Смирнов Д.А. Принципы российского налогового права: понятие, формирование, реализация: монография / Под ред. докт. юрид. наук, проф. Н.И.Химичевой. – М.: Юрлитинформ, 2011. – 248 с.; Дмитрик О.О. Джерела фінансового права. Дис. ...д-ра юрид. наук: спеціальність 12.00.07. / О.О. Дмитрик. – Харків, 2011. – С.216-378; Демин А.В. Общая теория налогового правовых норм: Монография. – М.: РИОР: ИНФРА-М, 2012. – С. 51-52, 98-105, 194-209 та ін.; Демин А.В. Неопределенность в налоговом праве и правовые средства ее определения: Монография. – М.: РИОР: ИНФРА-М, 2014. – 246 с.; Шепенко Р.А. Международные налоговые правила. Ч. 1. – М.: Юрлитинформ, 2012. – 512с.; Шепенко Р.А. Международные налоговые правила. Ч. 2. – М.: Юрлитинформ, 2012. – 528 с.; Гаврилук Р. Еволюція природи пострадянського

фінансового права // Право України. – 2012. - № 11-12. – С. 305-313.

4. Див.: Тарасов Н.Н. Юридическая наука: "расписание на завтра", или некоторые вопросы "горизонтов развития" юриспруденции XXI века // Юриспруденция XXI века: горизонты развития: очерки / Под ред. Р.А.Ромашова; Н.С.Нижник. – СПб., 2006. – С. 65; Гаврилюк Р. Проблеми філософсько-методологічного самовизначення пострадянської теоретичної юриспруденції / Р.Гаврилюк // Право України. – 2012. - № 6. – С. 170; Гаврилюк Р.А. Методологическая традиция доктрины естественного права. – С. 304-325.

5. Див., наприклад: Степин В.С. Классика, неклассика, постнеклассика: критерии различения / В.С.Степин // Постнеклассика: философия, наука, культура: Коллективная монография / Отв. ред. Л.П.Клященко и В.С.Степин. – СПб.: Мирь, 2009. – С. 273-295.

6. Степин В.С. Теоретическое знание: структура, историческая эволюция. – С. 287.

7. Гаврилюк Р.А. Методологическая традиция доктрины естественного права. Монография. – С. 437-612.

8. Див.: Сіммондз Н. Рефлексивність та ідея права / Н.Сіммондз. Рефлексивність та ідея права // Філософія права і загальна теорія права. – 2012. - № 1. – С. 23, 25.

9. Максимов С.И. Правовая реальность как предмет философско-правового исследования. – Харьков, 2000. – С.148-150; Максимов С. Правовая доктрина: філософсько-правовий підхід / С. Максимов // Право України. – 2013. - № 9. – С. 43.

10. Див.: Рабинович П.М. Социалистическое право как ценность. Издание 2-е, стереотипное. – Одесса: Юридическая литература, 2006. – С. 8-9; Рабинович П.М. Філософія права: навчальний посібник: у 5-ти частинах. Ч. 1. Філософія права як наука. Ч. 2. Гносеологія права. – Львів, 2013. – С. 197-202.

11. Див.: Гаврилюк Р. Причинність у податковому праві: антропологічно-соціологічний підхід / Р.Гаврилюк // Право України. – 2012. - № 9. – С. 344-345.

12. Детальніше про це див.: Лукашевич В.К. Философия и методология науки: учеб. пособие / В.К.Лукашевич. – Мн.: соврем. шк., 2006. – 320с.; Керимов Д.А. Методология права: Предмет, функции, проблемы философии права. – М.: Изд-во СГУ, 2008. – 521с.

13. Див., наприклад: Лапаева В.В. Социология права / Под ред. В.С.Нерсисянца. – М.: Изд-во НОРМА, 2000. – 304с.; Гревцов Ю.И. Социология права. Курс лекций. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 312с.; Социология права: Учебное пособие / Под ред. В.М.Сырых. – М.: Юридический дом Юстицинформ, 2001. – 480 с.; Савчук С.В. Юридична соціологія: предмет та місце в системі юридичних наук. – Чернівці: Рута, 2003. – 240с.

14. Детальніше про це див.: Гаврилюк Р. "Правовий механізм податку" чи "юридична конструкція податку": дискусійні питання теорії та методології / Р.Гаврилюк // Право України, 2008, № 6. – С.110-114.

15. Мальцев Г.В. Социальные основания права / Г.В.Мальцев. – М.: НОРМА, 2007. – С. 87.

16. Пригожин И. Кость еще не брошена // Синергетическая парадигма. Нелинейное мышление в науке и искусстве. – М.: Прогресс-Традиция, 2002. – С. 17.

17. Рабинович П.М. Філософія права: навчальний посібник: у 5-ти частинах. Ч. 1. Філософія права як наука. Ч. 2. Гносеологія права. – С. 30.

18. Рабинович П.М. Социалистическое право как ценность. – С. 197.

19. Источник права: классическая и постнеклассическая парадигмы: Монография / Н.В. Разуваев, А.Э.Черноков, И.Л.Честнов. – СПб., 2011. – С. 169.

20. Максимов С. Правовая доктрина: філософсько-правовий підхід / С.Максимов // Право України. – 2013. - № 9. – С. 36.

21. Див.: Гаврилюк Р.А. Методологическая традиция доктрины естественного права. Монография. – С. 63-108.

22. Див.: Батлер В.Україна на правовій карті світу // Право України. – 2013. - № 9. – С. 140.

Стаття надійшла до редколегії 3 вересня 2013 року.

P.S. Patsurkivskyi

Philosophic-methodological challenges of the science of Financial Law

Summary

The article reveals mostly not a scientific character of the post-soviet domestic cognition of the financial-legal reality and the obtained by virtue of it knowledge about this reality. The conclusion is

substantiated as follows, since the Law, including Financial Law, has a procedural nature, the scientific cognition of it should be performed in accordance with non-classical standards of the scientism. It is summarized that in this case the science of Financial Law as a transitional phenomenon, should contain the following qualitatively singled and functionally autonomic levels of reflections on financial-legal reality; philosophy of Financial Law (including the methodology of its cognition); sociology of Financial Law; doctrine of Financial Law, empiric investigations of Financial Law. The expectancy is grounded as follows, the transformation of branch legal sciences, according to above-formulated principle in a strict correspondence with non-classical standards of the scientism, will cause practical self-liquidation of general-theoretical legal science as the subjectless legal cognition, and transform, characteristic for the post-soviet tradition of legal cognition, branch legal sciences into four above-mentioned levels of legal cognition.

Key words: non-classical standards of scientism; science of Financial Law; philosophy of Financial Law, sociology of Financial Law; doctrine of Financial Law; empiric investigations of Financial Law.

П.С. Пацуркивский

Философско-методологические вызовы науки финансового права

Аннотация

Раскрыто преимущественно ненаучный характер постсоветского отечественного познания финансово-правовой действительности и полученного в его результате знания об этой действительности. Обосновано вывод, что поскольку право, в том числе и финансовое, имеет процессуальную природу, то научное его познание необходимо осуществлять в соответствии с неклассическими стандартами научности. Резюмируется, что в таком случае наука финансового права как переходное явление должна включать в себя следующие качественно обособленные и функционально автономные уровни рефлексии над финансово-правовой действительностью: философию финансового права (включительно с методологией его познания); социологию финансового права; доктрину финансового права; эмпирические исследования финансового права. Обосновывается прогноз, что трансформация отраслевых юридических наук в соответствии с вышесформулированным принципом в полном соответствии с неклассическими стандартами научности повлечет за собой фактическую самоликвидацию общетеоретического правоведения как беспредметного познания и трансформирует свойственные для постсоветской традиции правознания отраслевые юридические науки в четыре вышеуказанные уровни правопознания.

Ключевые слова: неклассические стандарты научности; наука финансового права; философия финансового права; социология финансового права; доктрина финансового права; эмпирические исследования финансового права.